

REGIONALT MILJØPROGRAM FOR JORDBRUKET I OPPLAND 2013-2016

Bødal i Vestre Gausdal. Foto: Stig Horsberg

Regionalt miljøprogram er utarbeidet i samarbeid med det regionale partnerskapet. Fylkesmannen har vedtatt miljøprogrammet etter samråd med fylkeslagene til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag. Forslaget ble sendt Statens landbruksforvaltning (SLF) 21. desember 2012 til gjennomsyn/kontroll, og SLF hadde ikke merknader til programmet. Forskrift og retningslinjer for de regionale miljøtilskuddene foreligger innen juli 2013.

Oppland – jordbruk, miljø og landskap

Naturgrunnlag, regioner og jordbrukets driftsformer

Naturgrunnlaget i Oppland er preget av store variasjoner i berggrunn/jordsmonn, topografi og driftsformer. Den sørligste delen, Toten og Hadeland, har et relativt jevnt terreng – «flatbygdene» - med fruktbart jordsmonn preget av lett forvitrende og kalkrik kambrosilur-berggrunn. Her ligger omkring tre fjerdedeler av arealet med åpen åker i fylket og så å si all dyrking av grønnsaker foregår her. Store, sammenhengende områder med jordbruksareal og en høy andel åpen åker gir betydelig fare for erosjon og avrenning til vassdrag. Vannforekomster, kantsoner og restarealer er utsatte landskapselementer og viktige for landskapsbilde og biologisk mangfold i åkerdominerte områder. Det er omfattende utmarksbeiting i åsene som omkranser jordbrukslandskapet, mens den utstrakte seterdriften som foregikk tidligere i all hovedsak er lagt ned.

Det grovforbaserte husdyrholdet er overveiende samlet i dalførene Valdres og Gudbrandsdalen samt Gjøvik og Nordre Land. Her dyrkes det gras og annet grovfor på det meste av det dyrka arealet, og det er store arealer med udyrka innmarksbeite med stor betydning for landskapsbilde og biologisk mangfold. Stor tetthet av husdyr og omfattende bruk av husdyrgjødsel utgjør et potensial for både akutt og permanent vannforurensning. Jordbruksarealet ligger på elvesletter med mye sand og grus, i dalsidene der store områder er preget av skifrige bergarter som gir godt jordsmonn, og i ås- og fjellområdene. Store områder i høgereliggende strøk er dominert av harde sandsteinsbergarter, spesielt typisk øst for Gudbrandsdalen. Både her og i det meste av fjellområdene ellers er det svært omfattende bruk av utmarksbeite, og Oppland må regnes som det største utmarksbeitefylket. Opp til omkring tregrensa er også seterbruket utbredt, og både tradisjonell drift med mjølkeproduksjon og høsting av dyrka mark i fjellet har spesielt stort omfang i Oppland.

Landskapsregioner

Norsk institutt for skog og landskap har delt landet inn i 45 landskapsregioner. Av disse finner vi ni regioner i Oppland. Regioninndelingen er et godt referansegrunnlag for å si noe om hva slags utfordringer vi har i forskjellige deler av fylket og for å vise hvilke landskapstyper som er spesielt viktige i Oppland.

Nr.	Navn	Opplands andel av hele landskapsregionen	Andel av totalt areal i Oppland
7	Skogtraktene på Østlandet	10,8 %	8,8 %
8	Innsjø- og silurbygdene på Østlandet	56,4 %	6,6 %
9	(Østerdalene)	2,1 %	0,4 %
10	Nedre dalbygder på Østlandet	37,9 %	5,1 %
11	Øvre dal- og fjellbygder i Oppland og Buskerud	76,3 %	14,5 %
14	Fjellskogen i Sør-Norge	22,9 %	30,1 %
15	Lågfjellet i Sør-Norge	7,3 %	10,7 %

16	Høgfjellet i Sør-Norge	47,5 %	23,3 %
17	Breene	2,7 %	0,5 %

Vedlegg: Kart over landskapsregionene fra Norsk institutt for skog og landskap

Oversikten viser at Oppland har en stor andel av og dermed spesielt ansvar for følgende landskapsregioner:

- Innsjø- og silurbygdene
- Øvre dal- og fjellbygder
- "Seterregionen" (dvs. fjellskogen og lågfjellet)

Verdifulle kulturlandskap

I tillegg til de tre landskapsregionene nevnt ovenfor har Oppland et spesielt ansvar for de nasjonalt verdifulle kulturlandskapene som ble utpekt ved en prosess i 1992-1994 (Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap). De fleste av disse kulturlandskapene ligger også innenfor de tre nevnte regionene.

Disse 13 områdene ble prioritert som nasjonalt verdifulle i Oppland: Grimsdalen* og Øverbygda i Dovre, Bråtågrenda i Skjåk, Bøverdalen/Flåklypa/Visdalen* i Lom, Nordherad i Vågå, Heidal m/seterområder* i Sel, Hundorp-Frya* i Sør-Fron, Follebu-Rudsbygd i Gausdal/Lillehammer, Balke-Lillo* i Østre Toten, Tingelstadhøgda/Granavollen/Røykenvika* i Gran, Steinsetbygda i Etnedal, Stølsvidda i Nord-Aurdal/Vestre Slidre og Hensåsen m/støler i Vang. Områdene merket med * er også med i det nasjonale utvalget på 104 områder i rapporten «Verdifulle kulturlandskap i Norge» (Direktoratet for naturforvaltning 1994).

Ett av de 13 områdene, Nordherad i Vågå, ble i 2009 utpekt som ett av 22 nasjonalt «utvalgte kulturlandskap i jordbruket» med spesiell forvaltning og øremerkede midler fra jordbruksavtalen og Miljøverndepartementets budsjett. Det arbeides fortløpende med å inngå avtaler med grunneiere om langsiktig drift, skjøtsel og istandsetting av freda/verneverdige bygninger.

Tradisjonelle seterområder både i skog- og fjellområder utgjør store arealer i Oppland og er sentrale deler av kulturlandskapet i fylket. Samtidig har Oppland en hoveddel av alle setrer i drift med mjølkeproduksjon i Norge og et nasjonalt ansvar for å ta vare på driftsformen og seterkulturen. Det er viktig å ta vare på hele spennet av setrer i alle deler av fylket. Flere viktige seterområder inngår i landskapsvernområder og nasjonalt verdifulle kulturlandskap, som det er viktig å ha spesiell oppmerksomhet på.

Også gjennom kommuneplaner, regionale planer og verneplanarbeid kan områder bli dokumentert/kartlagt og få en status som spesielt viktige kulturlandskap der det kan være aktuelt med spesielle virkemidler for å ta vare på miljøverdiene

Sårbare vannområder

Gjennom arbeidet med vannforvaltning (jf. forskrift om rammer for vannforvaltningen av 15.12.2006) er alle vassdrag karakterisert og klassifisert. Målet er at alle vannforekomster minst skal fylle kriteriene for god økologisk og god kjemisk tilstand. Sterkt modifiserte vannforekomster skal fylle kriteriene for godt økologisk potensial.

Foreløpig er det kun vassdragene på Hadeland og Hunnselva med Einavatnet som har forvaltningsplan med tiltaksprogram. For resten av Oppland skal forvaltningsprogram med tiltaksprogram utarbeides og vedtas innen 2015. Nasjonalt miljøprogram legger føringer for at det

regionale miljøprogrammet skal ta hensyn til resultatet av karakterisering og klassifisering gjennom prioriteringer av tiltak i jordbruket. Ut fra det nye karakteriseringsarbeidet og vassdragsovervåkingen over tid, har Fylkesmannens miljøvernnavdeling vist til at følgende vassdrag har størst forurensningsbelastning i Oppland (ikke prioritert rekkefølge):

Mest belastet vassdrag	Karakterisert ihht vannforskrift	Ord. vassdrags-overvåking
Vannområde Hadeland (Vigga, Sløvikelva, kransalgesjøer mm)	X	
Vannområde Hunnselva med Einafjorden	X	
Lenaelva	X	X
Gausa	X	X

Regionalt miljøprogram (RMP) – rammer og føringer

Oppfølging av overordnede rammer i Nasjonalt miljøprogram

RMP inngår i og videreføres som en del av *Regionalt bygdeutviklingsprogram*, som skal bidra til å styrke og samordne det regionale nærings- og miljøarbeidet på landbruks- og matområdet. I regionalt bygdeutviklingsprogram ligger også Skog- og trestrategi for Innlandet og Regionalt næringsprogram for Oppland.

Fylkesmannen har gjennomgått og oppdatert utfordringer og prioriteringer for å tilpasse RMP til programmålene i Nasjonalt miljøprogram. RMP 2009-2012 har i stor grad hatt tilsvarende program mål og struktur som i det nye nasjonale programmet. Det er gjort mindre tilpasninger av begreper og plassering av tema/tiltak, og «utslipp til luft» er føyd til som delmål.

Fylkesmannen har gjennom RMP gjort miljømessige prioriteringer og tilhørende valg av tiltak i samråd med faglige regionalt. Arbeidet med økt målretting av midlene til tiltakene som gir mest miljønytte er videreført. Miljøtemaene «Kulturlandskap» og «Avrenning til vassdrag og kyst» er i Nasjonalt miljøprogram delt i «prioriterte områder» og «andre områder» fordi det er ønskelig å differensiere tilskuddsordningene mellom disse. Dette blir nå fulgt opp med en viss differensiering av tiltak/tilskuddssatser i RMP mellom disse to kategoriene av områder.

Det legges også opp til en målrettet og tilpasset innsats mot spesielt utsatte vannforekomster. For øvrig videreføres en tydelig målretting av tilskuddene mot aktiv bruk av seter- og utmarksbeiteområdene, skjøtsel av spesielle miljøverdier og redusert erosjon/avrenning i utsatte områder.

Nasjonalt miljøprogram utfordrer fylkene til å videreutvikle og styrke mål- og resultatstyring. Dette kan operasjonaliseres ved at fylkene setter egne resultatmål for miljøtemaene. I RMP er det for hvert delmål definert 1-3 resultatmål. Miljøeffekter er avhengige av en lang rekke andre faktorer enn de økonomiske virkemidlene og er generelt vanskelige å måle over korte tidsrom. Vi har lagt vekt på å definere resultatmål som er relevante sett i forhold til hvilke virkemidler vi har og hva som realistisk sett er målbart.

Forvaltning av tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

I følge Nasjonalt miljøprogram skal Fylkesmannen styrke samhandlingen med kommunene ved å angi retningslinjer for fordelingen av SMIL-midler til kommunene.

Fordelingen av årlige rammer for SMIL-midler skal som tidligere gjenspeile aktivitetsnivå og stimulere målrettet bruk av midlene. Det vil bli lagt vekt på kommunenes forbruk i seinere år, tydelige prioriteringer forankret i tiltaksstrategiene og konkret dokumentasjon av tilskuddsbehov. Videre skal det legges vekt på i hvilken grad tiltak som er innvilget tilskudd blir gjennomført og hvor stort det utestående økonomisk ansvaret er (tilskudd som er innvilget men ikke utbetalt). Dette gjelder spesielt eldre tilsagn (mer enn tre år gamle) og tiltak med utgått arbeidsfrist.

Nye kommunale tiltaksstrategier for SMIL-ordningen som bør gjelde til og med 2017 skal vedtas innen 31.12.2013 etter samråd med faglaga i jordbruket og høring av andre relevante interessegrupper i kommunen. Kommunale tiltaksstrategier og den årlige prioriteringen av SMIL-tilskudd må forankres i de utfordringene, målene og tiltakene som er formulert i Regionalt miljøprogram. Kommunene bør vektlegge tiltak i områder/areal med aktive bønder og store miljøverdier. Fylkesmannen vil også oppfordre til felles satsinger på tvers av kommunegrensene. Kommunene skal ha stor frihet til å prioritere tilskuddsmidlene ut fra lokale utfordringer og behov.

Der kommunen har innvilget tilskudd til investeringer i seterdrift med mjølkeproduksjon, restaurering av gjengrodd innmark og arealer med biologisk mangfold og freda kulturminner, kan regionale miljøtilskudd (og produksjonstilskuddet) følge opp med tilskudd til årlig drift, skjøtsel og vedlikehold.

Administrativt system og dokumentasjon av RMP-søknadene

Nasjonalt miljøprogram fastsetter bl.a. følgende endringer i tekniske/administrative rutiner som fører til sterkere standardisering av tilskuddsformål og regelverk mellom fylkene:

- Nytt, elektronisk søknadssystem for tilskuddsordningen der fylkene velger tiltak fra en forhåndsdefinert meny. Hvert tiltak er knyttet til ett av de sju miljøtemaene.
- Den nasjonale tilskuddsmenyen fastsetter hvilken utmålingsenhet som skal brukes for hvert tiltak (m, dyr, daa etc.)
- Digital kartfesting av tiltak i søknaden
- Tiltak skal være dokumentert i foretakets miljøplan. Krav til skjøtselsplan for tiltak som går ut over det man kan forvente ved vanlig landbruksdrift (Miljøplan trinn 2)
- Søknader levert seinere enn 20 dager etter søknadsfristen skal avvises
- Innvilget beløp under 500 kroner betales ikke ut

Vurdering av de regionale miljøtilskuddene etter naturmangfoldloven

RMP fastsetter kriterier for vedtak om tilskudd som kan tenkes å berøre naturmangfoldet, jf. § 7 i naturmangfoldloven. De enkelte tilskuddsvedtakene som kommunene gjør er standardiserte og basert på en enkel utsjekking av søknadsopplysninger, og disse vedtakene kan ikke forutsettes å bli utredet etter denne loven. Det er derfor ved fastsetting av regelverket med kriterier for godkjenning av de enkelte søknadene at vurderingen etter naturmangfoldloven er hensiktsmessig å gjøre.

En rekke av tiltakene i RMP gjelder jordbruksmessig drift og andre tiltak på innmark og berører ikke naturmangfoldet der de utføres, men jordbruksdriften kan ha eksterne virkninger på naturmangfoldet ved avrenning/erosjon/avdrift av jordpartikler, næringsstoffer og plantevernmidler til omliggende areal og vannforekomster. Disse tiltakene faller i to kategorier:

1) Videreføring av eksisterende drift av dyrka mark i seterområder, bratt dyrka mark og innmark i nasjonalt verdifulle kulturlandskap. Tilskuddene stimulerer ikke til intensivering av drift som kan tenkes å ha negative, eksterne miljøeffekter og gjelder i hovedsak drift av grasbundet mark som de fleste år ikke jordarbeides og i begrenset grad sprøytes med plantevernmidler. Bratt dyrka mark, som kan være erosjonsutsatt, kan etter regelverket ikke jordarbeides om høsten, og det gis ikke tilskudd til areal med radkulturer.

2) Tiltakene under miljøtemaene «Avrenning til vassdrag og kyst» samt «Plantevernmidler» har som forutsetning at de skal bidra til å redusere negativ påvirkning på naturmangfoldet fra ordinær jordbruksvirksomhet

Fylkesmannen vurderer det slik at tiltakene i kategori 1 ikke berører naturmangfoldet og at tiltakene i kategori 2 har positiv effekt for naturmangfoldet, og at tiltakene i begge kategorier på bakgrunn av dette ikke skal vurderes videre etter saksbehandlingsreglene i naturmangfoldloven.

Når det gjelder tilskudd til drift av seter med mjølkeproduksjon, dyr på beite og drift av beitelag, er dette tiltak som i hovedsak viderefører eksisterende driftsformer. Driften kan også medføre endret påvirkning på naturmangfoldet gjennom beitebruk og etablering av gjerder og andre anlegg. Nedenfor vurderes derfor om tilskuddene på bakgrunn av dette skal behandles etter §§ 8-12 i naturmangfoldloven.

1) Effekten av beitebruk i utmark og på innmarksbeite vurderes som i hovedsak å være positiv, jf. § 8 i naturmangfoldloven. Beitebruken viderefører en bærekraftig bruk av en ressurs som generelt er underutnyttet, og har i tillegg mange steder en positiv effekt på variasjonen i naturmangfoldet og bevaring av levesteder for sårbare planter og dyr. Lokale, negative effekter for naturmangfoldet vil kunne oppstå som følge av tråkk og annen slitasje, men vurderes som mindre vesentlige i forhold til de overordnet sett positive effektene av beiting. Dersom vesentlige, negative effekter skulle bli påvist, bør det innføres vilkår i regelverket som sikrer miljøforsvarlig teknikker og driftsmetoder jf. § 12. Prinsippene i §§ 9-11 vurderes ikke som relevante i denne sammenhengen.

2) Oppsetting av gjerder og ansvar for vedlikehold reguleres av annet regelverk som må forutsettes fulgt av de som har satt opp gjerdene og får tilskudd for å drive beitebruk i det inngjerdete området. Prinsippene i naturmangfoldlovens §§ 8-12 forutsettes derfor vurdert i saksbehandling etter annet regelverk. Andre anlegg som kan berøre naturmangfoldet kan også tenkes å bli etablert/opprustet i forbindelse med tilskuddsberettiget virksomhet, f.eks. seterdrift. Slike «sekundærvirkninger» vurderes ikke å være en følge av tilskuddene. En del typer anlegg vil dessuten være regulert av annet regelverk. Etablering/opprusting av gjerder og andre anlegg vurderes ikke som relevant grunn til å vurdere driftstilskuddene i RMP etter §§ 8-12.

Tilskudd til skjøtsel av slåttemark/slåttemyr og andre biologisk verdifulle arealer har som formål å fremme biologisk mangfold, og dette ivaretas gjennom kriterier for tilskuddet og krav til dokumentasjon av skjøtselen. Tilsvarende krav settes til skjøtsel av areal med freda kulturminner, og slik skjøtsel vil snarere fremme enn skade biologisk mangfold. Tilskudd til bevaringsverdige/nasjonale saueraser er også et tilskudd direkte rettet mot å ta vare på naturmangfoldet. Fylkesmannen ser ikke behov for en videre utredning av disse tiltakene etter naturmangfoldloven.

Kulturlandskapet

Regionale vurderinger

Utfordringene i de tre landskapsregionene som er spesielt viktige for Oppland, kan spissformuleres i forhold til de fire hovedtemaene for kulturlandskap i miljøprogrammet:

Hovedtema:	Utfordringer i regionene		
	Innsjø-/silurbygdene	Øvre dal- og fjellbygder	Seterregionen
Kulturlandskap	Dyrkings- /arronderingstiltak Lite beitedyr Tettstedsutvikling	Fradeling av tomter Vegbygging Redusert beitebruk	Hyttebygging Redusert beitebruk
Biologisk mangfold	Redusert beitebruk Dyrkings- /arronderingstiltak Avrenning av næringsstoffer	Redusert beitebruk og slått av ekstensive arealer Gjødsling	Redusert beitebruk og slått av ekstensive arealer
Kulturmiljøer og kulturminner	Arrondering/dyrking Bygge- og anleggstiltak Bygninger ute av bruk	Arrondering/dyrking Bygninger ute av bruk /nye driftsbygninger Arealer gått ut av bruk	Redusert beitebruk Mindre intensivt seterbruk Bygninger går ut av bruk/bygges om
Friluftsliv og tilgjengelighet	Barrierer mot ferdsel pga. dyrket areal og nedbygging	Gjengroing pga. redusert beitebruk	Gjengroing pga. redusert beitebruk

I forhold til virkemidlene innenfor kulturlandskap i jordbruket, vurderes regionene slik:

Innsjø- og silurbygdene faller i hovedsak utenfor de sentrale beite- og seterområdene. Utviklingen her vil også i større grad enn resten av fylket være bestemt av de ordinære virkemidlene i jordbruket og samfunnsutvikling for øvrig. De direkte kulturlandskapsrettede virkemidlene vil dermed ha et begrenset omfang og virkeområde

Viktigste tema: Kulturmiljøer og kulturminner, friluftsliv og tilgjengelighet, til en viss grad biologisk mangfold

De øvre dal- og fjellbygdene er kjerneområder for beitebruk, samtidig som de har svært store kulturlandskapsverdier. De kulturlandskapsrettede virkemidlene vil her være mer betydelige som rammebetingelser for utvikling av jordbruket.

Viktigste tema: Kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturmiljøer og kulturminner

Fjellskogen og lågfjellet er kjerneområdet for setring og dermed et sentralt ansvarsområde for kulturlandskap i Oppland. Direkte virkemidler rettet mot en marginal og sårbar driftsform kan være avgjørende for utviklingen av jordbruksvirksomheten i disse regionene.

Viktigste tema: Kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturmiljøer og kulturminner

Skogtraktene har en liten del av totalareal og jordbruksvirksomhet i fylket, men en del særpregede grender/seterområder med miljøkvaliteter som er viktige ift. virkemiddelbruk.

Viktigste tema: Biologisk mangfold, kulturmiljøer og kulturminner

Nedre dalbygder har mange av de samme kjennetegnene som de øvre dal- og fjellbygdene, og virkemidlene for beitebruk og kulturlandskap vil være betydningsfulle også her.

Viktigste tema: Kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturmiljøer og kulturminner, til en viss grad friluftsliv og tilgjengelighet

De øvrige regionene som er representert i Oppland faller i hovedsak utenfor det tydelig kulturpåvirkede landskapet.

Mål for arbeidet med kulturlandskap

I Oppland ønsker vi å bevare og utvikle miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap innenfor rammene av dagens driftsmåter i jordbruket og som ressurs for allmennhet og lokal næringsutvikling

Generelle prioriteringer for å følge opp hovedmålet:

- Prioritere tiltak rettet mot truede/sjeldne miljøverdier i regionen, spesielt biologisk mangfold, samt spesielt viktige miljøverdier for lokal identitet og opplevelseskvalitet.
- Stimulere aktiv drift som grunnlag for å opprettholde kulturlandskapet og påvirke til ønskede driftsendringer. Jordbruksarealer med viktige miljøverdier der driften har opphørt, bør koples med aktive jordbruksforetak som kan drive dem.
- Målrette virkemidlene for å sikre prioriterte kulturlandskap, opprettholde utsatte driftsformer/brukstyper og få langsiktig effekt av tiltak mot gjengroing. Slik målretting må bygge på dokumentert kunnskap/status og konkret vurdering av effekt.

Delmål:

1. Kulturlandskap

Opprettholde og utvikle landskapets karakter, produksjonsevne og opplevelsesverdi

Resultatmål:

- a. Opprettholde jordbruksareal i aktiv drift
- b. Opprettholde graden av organisert beitebruk og mer forsterket tilsyn

2. Biologisk mangfold

Opprettholde og utvikle naturlig dyre- og planteliv og genressurser knyttet til kulturlandskapet
Resultatmål:

- a. Aktiv skjøtsel av all kartlagt, verdifull slåttemark på jordbruksforetak
- b. Opprettholde aktiv beitebruk og naturverdier på registrert, verdifull naturbeitemark
- c. Bidra til at bevaringsverdige småferaser kommer opp på et bærekraftig nivå

3. Kulturmiljøer og kulturminner

Ta vare på kulturminner og verneverdige bygninger som ressurs for opplevelse og kulturhistorisk dokumentasjon

Resultatmål:

- a. Større del av arealene med automatisk freda kulturminner i aktiv skjøtsel og redusert gjengroing
- b. Opprettholde/øke andelen av mjølkeprodusenter som driver tradisjonell seterdrift

4. Friluftsliv og tilgjengelighet

Legge til rette for aktiv bruk av og ferdsel i kulturlandskapet

Resultatmål:

- a. Opprettholde tilgjengelige ferdselsårer i jordbrukslandskapet

Nedenfor beskrives utfordringer, prioriterte tiltak og virkemidler for disse hovedtemaene:

1. Kulturlandskap

Dette gjelder landskapets verdi med hensyn til jordbruksproduksjon, visuell variasjon/styrke/helhet samt virkning av nyere inngrep og tiltak. I større og mindre grad vil utfordringer og tiltak på dette området også omfatte de øvrige delmålene

Utfordringer

Økende gjengroing av innmark, kantsoner og utmarksbeiter gir et mindre synlig, variert og "lesbart" landskap og reduserer produksjonsevnen. Våtmark, åkerholmer og vegetasjonsbelter som blir fjernet gjør landskapets grønnsstruktur fattigere. Kantsoner mot vassdrag og skog er mindre åpne og varierte enn før. Byggetiltak, nydyrking, vegbygging og andre inngrep kan gi negative effekter, mens på den annen side bygninger og arealer som går ut av bruk forfaller.

Prioriterte tiltak

Verdifulle beiteområder i innmark og utmark

- Stimulere til mer målrettet bruk/skjøtsel av produksjons- og landskapsmessig viktige beiteområder
- Stimulere et allsidig husdyrhold basert på beitebruk

- Stimulere til organisert beitebruk i utmark og samarbeid for bedre utnytting av innmarksbeiter

Andre jordbruksarealer og naturelementer av stor betydning for landskapsopplevelsen

- Støtte drift av bratte og marginale arealer for å forebygge brakklegging
- Stimulere skjøtsel av viktige kantsoner langs veger og vassdrag
- Kulturlandskapets helhetlige struktur og estetiske verdi
- Drive offentlig arealforvaltning som ivaretar miljøverdiene i kulturlandskapet
- Stimulere til å ta vare på, pleie og vedlikeholde viktige landskapselementer

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd:	Tilskudd til beitelag (driftstilskudd, forsterket tilsyn) Tilskudd til slått av bratt dyrka mark Tilskudd til dyr på beite (geit, kastrater av storfe, mjølkeku på seter) Tilskudd til slått av innmark i nasjonalt verdifulle kulturlandskap Tilskudd til beite i nasjonalt verdifulle kulturlandskap Tilskudd til beite av bratt dyrka mark i lokalt verdifulle jordbrukslandskap
Organisert beitebruk	Investeringstiltak i beiteområder
Spesielle miljøtiltak:	Tilskudd til rydding/skjøtsel for synliggjøring av landskap
Andre virkemidler:	Plan- og bygningsloven Forskrifter for produksjonstilskudd, nydyrking og landbruksveger

2. Biologisk mangfold

Utfordringer

Gjengroing og endret drift av ekstensiv, lite gjødslet beite- og slåttemark er en stor trussel mot bevaring av det biologiske mangfoldet. Forurensning av tjern og bekker skader også viktig flora og fauna. Det er viktig å ta vare på rike småbiotoper som tilfluktssteder for jordbrukslandskapets planter og dyr. Gamle husdyrraser og kulturplanter er også en del av det biologiske mangfoldet som er avhengig av å finne en plass i det aktive jordbruket.

Fremmede arter kan være en trussel for biologisk mangfold og lokale tiltak er viktige for å begrense spredning.

Prioriterte tiltak

Biologisk mangfold

- Støtte aktiv drift som holder i hevd biologisk verdifull kulturmark

- Opprettholde en variert arealbruk, kantsoner og god grøntstruktur mellom produksjonsarealene
- Stimulere reetablering av biotoper som har blitt sjeldne og permanente kantsoner mot vassdrag

Bevaringsverdige husdyrraser

- Støtte bevaringsverdige raser som ikke fanges opp av produksjonstilskudd
- Støtte samarbeid, avlsarbeid og produktutvikling som kan utvikle husdyrhold av bevaringsverdige raser

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd:	• Tilskudd til skjøtsel av slåttemark/slåttemyr • Tilskudd til skjøtsel/beite av andre biologisk verdifulle arealer • Tilskudd til bevaringsverdige/nasjonale saueraser • Tilskudd til tiltak mot avrenning (se forurensningsdelen)
Spesielle miljøtiltak:	• Tilskudd til restaurering av artsrik kulturmark • Tilskudd til etablering av biotoper i jordbrukslandskapet og breiere kantsoner mot vassdrag • Tilskudd til bekjempelse av fremmede arter
Andre virkemidler:	• Kartlegging av artsrik kulturmark • Veiledning/planlegging av skjøtselstiltak • Registrering av besetninger med bevaringsverdige raser • Forskrifter for produksjonstilskudd, nydyrking og landbruksveger • Naturmangfoldloven

3. Kulturmiljøer og kulturminner

Utfordringer

Bygninger som faller utenom aktivt jordbruk eller mister sin funksjon, er truet av forfall. Når en setter i stand bygninger uten å ta hensyn til antikvariske prinsipper, kan viktige kulturhistoriske verdier forsvinne. Mange freda og bevaringsverdige kulturminner/-miljøer ellers blir fjernet, ødelagt, forfaller eller gror igjen. Bedre skjøtsel og vedlikehold av kulturminner/-miljøer er viktig både for økt bevissthet, bevaring og opplevelse.

Prioriterte tiltak

Seterlandskap med aktiv seterdrift

- Støtte spesielt mjølkeproduksjon på setra ut fra at det er en bærebjelke i seterkulturen og sørger for drift/vedlikehold av bygninger og setermiljø, samtidig som driftsformen er svært utsatt.
- Stimulere til drift av innmark i seterområder for å beholde et åpent og aktivt seterlandskap og hindre gjengroing.

Freda og verneverdige bygninger

- Støtte restaurering/istandsetting av bygninger etter kulturvernfaglige kriterier
- Stimulere til fortsatt bruk eller ny bruk av verdifulle bygninger

Andre kulturminner og kulturmiljøer

- Stimulere til bevaring, skjøtsel og formidling av kulturminner
- Sikre allmenn atkomst til kulturminner/-miljøer

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd:	• Tilskudd til seterdrift med mjølkeproduksjon • Tilskudd til slått og beite av innmark i seterområder • Tilskudd til skjøtsel av areal med gravminner og andre automatisk freda kulturminner
Spesielle miljøtiltak:	• Tilskudd til restaurering/istandsetting av setermiljøer • Tilskudd til mindre driftstiltak på setrer med mjølkeproduksjon • Tilskudd til verneverdige bygninger • Tilskudd til sikring, istandsetting og tilrettelegging av kulturminner
Andre virkemidler:	• Tilskudd fra Riksantikvaren/fylkeskommunen (freda bygninger/kulturminner) • Tilskudd fra Norsk kulturminnefond • Kulturminneloven • Plan- og bygningsloven • Veiledning av kommuner og grunneiere

4. Friluftsliv og tilgjengelighet

Utfordringer

Gjengroing av kantsoner og oppdyrking og andre inngrep i gamle ferdselsårer gjør jordbrukslandskapet mindre tilgjengelig. Vi får stadig dårligere utsikt til landskap og vassdrag og vanskeligere atkomst til vatn og elver. Det er behov for mer aktiv tilrettelegging for ferdsel og økt tilgjengelighet til attraktive natur- og kulturmiljøer.

Prioriterte tiltak

Tilgjengelighet til kulturlandskap og vassdrag

- Stimulere til sammenhengende nett av turstier i befolkningstette jordbruksområder
- Stimulere til bedre atkomst og ferdselsmuligheter langs vatn og elver
- Støtte restaurering/vedlikehold av gamle stier og ferdselsveger knyttet til jordbruket
- Støtte utsiktsrydding som har god, langsiktig effekt for miljøverdier og landskap

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd:	• Tiltak er ikke prioritert for tilskudd
Spesielle miljøtiltak:	• Tilskudd til opparbeiding/vedlikehold av turstier og gamle ferdselsveger
Andre virkemidler:	• Tilskudd til uttak av bioenergivirke i jordbruksområder • Tilskudd til friområder/friluftslivsområder Plan- og bygningsloven

Om jordbruksdrift og forurensning

Mål for arbeid med jordbruksforurensning

I Oppland skal vi drive jordbruk som tar vare på produksjonsgrunnlaget og naturmiljøet med minst mulige skadelige utslipp til vatn og luft.

Følgende prioriteringer ligger til grunn for utforming av tiltak mot forurensning fra jordbruket i Oppland:

- Ressursbruken knyttes til forholdene i vannforekomstene. Prioritering gjøres med utgangspunkt i forurensningsgraden i hovedvassdragene i de ulike regionene.

- Differensiering av virkemidlene skal vurderes på bakgrunn av klassifisering av vassdragene etter forskrift om rammer for vannforvaltningen av 12.12.2006 og status for utvalgte naturtyper (kalksjøer).
- Prioritere ressursene inn mot arealer med avrenning mot vassdrag.
- Kostnadseffektivitet av tiltaket skal være en avgjørende faktor i beregning av omfang og satser.
- Virkemidler og satser skal i størst mulig utstrekning følge administrative grenser. En tilskuddsordning skal være ensartet innen samme kommune.

Delmål:

Avrenning til vassdrag og kyst

Redusere tap av jord og næringsstoffer.

Resultatmål:

- b. Ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal nedklassifiseres innen 2021
- c. De mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder skal ha bedret status innen 2021

Utslipp til luft

Redusere skadelige utslipp til luft.

Resultatmål:

- a. Jordbruket skal øke opptak av karbon i jord

Plantevern

Redusere bruk av plantevernmidler.

Resultatmål:

- a. Bruken av, og helse- og miljørisikoen ved plantevernmidler i jordbruket skal reduseres innen 2021.

5. Avrenning til vassdrag og kyst

Utfordringer

Tilstand i vassdragene

Områder med særlig sårbare/utsatte vannforekomster og vannområder hvor det er viktig å redusere avrenning fra jordbruksdrift for å nå miljømålene om god økologisk tilstand skal prioriteres med tiltak og tilskudd for å bidra til bedret vanntilstand. For Oppland er områder med sårbare/utsatte vassdrag der jordbruk er en hovedforurensningskilde i hovedsak avgrenset til Toten og Hadeland. En avgrensning av «prioriterte områder» jf. Nasjonalt miljøprogram bør følge kommunegrenser.

Jordarbeiding og husdyrgjødsel

I jordbruksoppgjøret 2012 er det vist til endret jordarbeiding som det største tiltaket og som også vurderes å være kostnadseffektivt. Jordarbeidingspraksis på de mest utsatte arealene og mot de

mest utsatte vassdragene må dreies mot redusert høstpløying. Det kan være behov for juridiske virkemidler som forskrift for å få dette til.

I dag går ca. 70 % av tilskuddene til endret jordarbeiding til de områdene av fylket som både har mest åpen åker og også vassdragene klassifisert med dårlig tilstand.

Mye husdyrgjødsel blir fortsatt spredd om høsten. Det gir stort tap av næringsstoffer til vatn og luft fram til plantene kan nyttiggjøre seg næringa. Lagerkapasiteten er for liten på mange gardsbruk til å kunne ha en best mulig utnyttelse av husdyrgjødsel. Ny forskrift for husdyrgjødsel er varslet i løpet av 2013 og kan sette strengere krav til lagerkapasitet og spredeareal.

Tiltak innen endret jordarbeiding og spredepraksis for husdyrgjødsel må kunne innføres uten at kvaliteten på avlinga blir forringet og uten at det gir nye miljøbelastninger.

Punktutslipp og avfallshandtering

Punktutslipp var tidligere sterkt knyttet til gjødsellager og siloanlegg. Det har gått 20 – 30 år siden utskifting av et stort antall gjødselporter ble gjennomført. Disse portene har et stort behov for ettersyn og vedlikehold for å forebygge fare for lekkasjer og konstruksjonssvikt som vil gi større utslipp. Mange foretak har økt husdyrtallet. Det er et spørsmål om gjødsellageret fortsatt er stort nok på det enkelte bruk etter en endring i driftsopplegget.

Et økende omfang av dyr som går ute hele eller store deler av året, kan gi problemer med avrenning av husdyrgjødsel. En god håndtering av slik drift er viktig for å begrense problemet.

Omfattende bruk av rundballer gir store plastmengder som avfall. Det krever innsamlingsordninger til gjenvinning som fungerer over hele fylket. Gamle rundballer av gras og halm som ikke lenger er egnet som fôr eller til brensel, gir store avfallsmengder og er vanskelige å handtere på en forsvarlig måte.

Også plantevernmidler kan forårsake punktutslipp. Det er størst risiko for skadelige utslipp ved blanding og skylling av tanken.

Hydrotekniske anlegg og grøfting

Det er behov for ettersyn og utbedring av mange hydrotekniske anlegg for å redusere faren for store utgravinger. Behovet for generell grøfting er også blitt spesielt tydelig etter noen nedbørrike sesonger. Innføring av tilskudd til grøfting vil bidra til økt innsats på dette området.

Tiltak

- Øke andelen av arealet med utsatt jordarbeiding i de mest utsatte vassdragene til et nivå satt i tiltaksplanen for vannområdet.
- Innføre tilpassede tiltak i sårbare, prioriterte områder og nedslagsfelt for kalksjøer.
- Få mest mulig av husdyrgjødsel spredd om våren eller i vekstsesongen – redusere høstspredd husdyrgjødsel til et minimum.
- Øke omfang av hydrotekniske tiltak, grøfting og kombinerte rensetiltak og økt tilrettelegging for biologisk mangfold.
- Gjennomføre systematisk kontroll av punktkilder med vekt på porter og gjødselhandtering fra dyr som går ute og kapasitet på gjødsellager

- Sikre organisert innsamling av avfallsplast i hver kommune

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd	• Utsatt jordarbeiding på åker • Utsatt pløying av siste års eng i prioriterte områder • Grasdekte vannveger i dråg • Grasdekte vegetasjonssoner mot vassdrag • Fangvekster etter tidligkulturer i potet og grønnsaker • Miljøavtaler for tilpassede tiltak på flomutsatt areal i prioriterte områder og i nedslagsfeltet til kalksjøer
Spesielle miljøtiltak	• Tilskudd til utbedring og etablering av hydrotekniske anlegg, spesielt i områder med lange hellingslengder. • Tilskudd til grøfting • Tilskudd til etablering av permanente, bredere kantsoner mot vassdrag • Tilskudd til etablering av fangdammer • Tilskudd til innsamling av plast dersom det er nødvendig for å sikre returordning
Andre virkemidler	• Stimulere til innsamling og behandling av fôrrester (gamle rundballer mm) • Intensivere veiledning om gjødslingsplanlegging • Kommunene kan bruke vannressursloven til å sette krav til kantsoner mot vassdrag • Fylkesmannen kan i forskrift sette krav til redusert/utsatt jordarbeiding for sårbare områder – dette vil bli vurdert dersom tilskuddsordningen ikke fører til økt bruk av tiltakene i prioriterte områder • Følge opp gjødselhandtering og dyr i utedrift gjennom juridiske virkemidler og forvaltning av produksjonstilskudd i jordbruket. • Systematisk punktkildekontroll i kommunal regi

- Satsing på bioenergi: Stimulere til bruk av halm

6. Utslipp til luft

Utfordringer

Jordbruket er en stor bidragsyter til utslipp av klimagasser, spesielt metan (CH₄) og lystgass (N₂O).

Utslipp av lystgass kan blant annet reduseres med optimal gjødsling og god drenering for å unngå vassmetta jord. Innføring av tilskudd til grøfting kan bidra til økt grøfting i jordbruket og slik bidra til redusert vassmetting av jord.

Metan kommer for en stor del fra husdyr og husdyrgjødsellager. Tiltak som reduserer slike utslipp er viktige, men det er ikke lagt opp til regionale/lokale tiltak og tilskudd for disse programmålene i Nasjonalt miljøprogram.

Det er i foregående programperiode gjennomført et nasjonalt prøveprosjekt om tiltak og tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Oppland var ikke del av dette prosjektet. Fylkene kan selv velge å innføre tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i regionalt miljøprogram (nedlegging/nedfelling, bruk av slangeutstyr, rask nedmolding og spredning i vår/vekstsesong). Oppland får imidlertid ikke økt sin årlige tildeling. Kostnadene ved en eventuell innføring av dette tiltaket må derfor dekkes ved å redusere budsjettet for ett eller flere av tidligere innførte tiltak.

Tiltak

- Bruke miljøvennlige spredemetoder
- Sikre god lagring av husdyrgjødsel.
- Informasjonstiltak om miljøvennlige spredemetoder

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd	• Ingen planlagte virkemidler.
Spesielle miljøtiltak	• Tilskudd til grøfting. Innføres med øremerkede midler fra 2013.
Andre virkemidler	• Gi støtte til informasjonstiltak om miljøvennlige spredemetoder og bruk av husdyrgjødsel.

7. Plantevernmidler

Utfordringer

Det finnes varslingstjeneste for skadegjørere i plantekulturene (VIPS) og det gjøres forsøk for å finne tilpasset bruk av plantevernmidler. Det er en utfordring å tilpasse bruken av plantevernmidler til et lavest mulig forbruk som tar hensyn til å opprettholde god kvalitet og avling og gi minst mulig belastning på miljøet.

Innen flere kulturer er godkjenningen av enkelte midler trukket tilbake og ikke erstattet med nye midler. Næringen trenger å finne varige, alternative metoder for kulturer som ikke lenger har godkjente kjemiske midler til plantevern

Tiltak

- Erstatte kjemisk plantevern med andre metoder der en har kjente tiltak som alternativ
- Støtte utprøving av alternative metoder som kan erstatte bortfall av plantervernmidler
- Kurs knyttet til autorisasjonsordning for kjøp og bruk av plantevernmidler

Virkemidler

Regionale miljøtilskudd	• Tilskudd til ugrasharving (korn) • Tilskudd til hypping/radrensing (potet og grønnsaker) • Tilskudd til flemming (grønnsaker)
Spesielle miljøtiltak	• Støtte utprøving av alternative metoder for bekjempelse av skadegjørere
Andre virkemidler	• Tilskudd til informasjons- og utredningstiltak om alternative metoder og redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Kommunikasjon og kopling av virkemidler

Det utarbeides en informasjonsstrategi for regionalt miljøprogram, rettet både mot næringsutøvere i jordbruket og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats mot allmennheten. Det etablerte nettstedet for Miljøprogram i Oppland videreføres og utvikles med supplerende faginformasjon og veiledning om tilskuddsforvaltningen.

Samvirkning mellom de regionale miljøtilskuddene og SMIL-ordningen må ivaretas ved mer systematisk kommunikasjon mellom Fylkesmannen og kommunene. Kommunene oppfordres til å strukturere innholdet i kommunale tiltaksstrategier for SMIL-ordningen etter de nasjonale aktivitetsområdene i miljøprogrammet når tiltaksstrategiene rulleres i 2013. Det forutsettes også at kommunene vurderer de føringene som ligger i Regionalt miljøprogram ved rulling av tiltaksstrategiene. Se også punktet om tildeling og bruk av SMIL-midler i første del av programmet.

Fylkesmannen bør ta initiativ til dialog med kommunene og andre aktører om bruk og samordning av virkemidlene, bl.a. lovforvaltning, prosjekter og informasjonskampanjer.

Det er også behov for se bruken av SMIL-tilskudd og regionale miljøtilskudd i sammenheng med:

- Fylkesmannens informasjons- og utviklingsmidler for miljøtiltak i jordbruket
- Tilskudd til forebygging av rovdyrskader
- Tilskudd til forvaltning av verneområder
- Kulturminneforvaltningens tilskudd til skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner
- Tilskudd fra Norsk kulturminnefond

Fylkesmannen er videre pålagt å samordne landbrukspolitiske og miljøpolitiske virkemidler i områder der det kan oppstå konflikter mellom beiteinteresser og vern av rovvilt.

Fylkesmannens bruk av midler til informasjons-/utredningstiltak om miljø/klima/kulturlandskap (jf. nasjonalt Klima- og miljøprogram) skal støtte opp om målene og tiltakene i Regionalt miljøprogram og bidra til målrettet bruk av de økonomiske virkemidlene.